

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-51>

УДК 338.43:330

РОЗРОБКА ПЛАНУ ДІЙ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ТА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

DEVELOPMENT OF AN ACTION PLAN TO SUPPORT AND DEVELOP THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY

Тимкован Владислава Ігорівна

аспірантка,

Київський національний університет технологій та дизайну

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5208-7721>**Tymkovan Vladyslava**

Kyiv National University of Technologies and Design

У представленій науковій праці досліджено нинішній стан аграрного сектору економіки України та вплив державних програм підтримки на діяльність аграрних підприємств. Проаналізовано вжиті державою заходи задля покращення їх стану. Виявлено основні проблеми, з якими стикаються аграрії та досліджено їх вплив на рівень експорту, розмір доходів Державного бюджету України у вигляді податкових надходжень та рентабельність операційної діяльності аграрних підприємств. Представлено проект Плану відновлення України, розробленого Урядом та обґрунтовано важливість розробки плану дій для відбудови аграрного сектору, однієї з основних ВВП-формуючих ланок економіки України. Виявлено основні цілі та завдання Плану відновлення України з точки зору аграрного сектору. Запропоновано додаткові дії для скорішої відбудови аграрного сектору у післявоєнний період.

Ключові слова: аграрний сектор, національна економіка, план дій, державне фінансування, наявні проблеми аграріїв, експорт, військовий стан.

The presented scientific work investigates the current state of the agrarian sector of the Ukrainian economy and the impact of state support programs on the activities and financial state of agricultural enterprises. The author thinks that the agriculture sector of the national economy is one of the main sectors which provides the food security of the country and replenishes the State Budget. So it is important to analyse the activity of this sector to investigate the main problems and propose additional actions for reconstruction and development of this sphere. The measures taken by the state to improve the condition of the sector are analysed and the author determined the main problems faced by the agricultural sector of the national economy. As well as the author investigated the impact of measures on the level of exports, the number of revenues of the State Budget of Ukraine in the form of tax revenues and the profitability of operational activities of agricultural enterprises. The analysis of this data shows that middle and big agricultural enterprises did not receive the profit in 2022, but the level of export was raised, and the amount of tax revenues in December 2022 achieved the level of the beginning of 2022. It means the positive impact of state support programs on the national economy. The author analysed the draft Plan for the reconstruction of Ukraine developed by the Government and substantiated the importance of developing an action plan for the restoration of the agricultural sector, one of the main GDP-forming links of the Ukrainian economy. The main goals and objectives of the Reconstruction Plan of Ukraine from the point of view of the agricultural sector are identified. According to the draft Plan for the reconstruction of Ukraine, the main purposes are economic transformation of the agricultural sector and a development of agrarian infrastructure, which consist of exact tasks that will help to achieve main purposes. Additional actions are proposed for the early restoration of the agricultural sector in the post-war period, which can be used by the Government to complete the Plan for Reconstruction of Ukraine.

Keywords: agricultural sector, national economy, action plan, state financing, existing problems of farmers, export, martial law.

Постановка проблеми. Одним із важливих факторів успіху будь-якої діяльності є своєчасне, добре продумане та детально

проаналізоване планування можливих варіантів розвитку подій, особливо у кризовій фазі. Саме такий стан зараз проходить еко-

номіка України, і в тому числі аграрна сфера, одна з головних ВВП-формуючих ланок національної економіки та сектор, який підтримує рівень продовольчої безпеки країни. Головними чинниками, які впливають на рівень продовольчої безпеки країни, є економічна та фізична доступність продуктів харчування, їх якість та безпечність, природні ресурси та стійкість [1]. Визначення рівня продовольчої безпеки розраховується у всіх країнах світу з 2012 року і називається «Глобальний індекс продовольчої безпеки». Згідно даних Economist Intelligence Unit, рівень продовольчої безпеки України є досить низьким, як для аграрної країни. У 2021 році Україна займала 58 місце серед 113 країн світу [1], у 2022 році у більшій степені через повномасштабну війну Україна зайняла вже 71 місце [1]. Саме підтримка та розвиток аграрного сектору є рушійною силою для зміцнення національної економіки у воєнний час, який допомагає забезпечити постраждалі області України в першу чергу продуктами харчування. Підтримка аграрного сектору української економіки здійснюється шляхом державного фінансування аграріїв, які і відіграють важливу роль у даному процесі, продовжуючи у воєнний стан засівати сільськогосподарські угіддя та приносити дохід державі продаючи продукцію власного виробництва на території України та закордоном, а саме експорт з України зернових, зернобобових та борошна. Однак і експорт сільськогосподарських товарів знизився приблизно на 30%, що свідчить про необхідність аналізу стану аграрного сектору зі всіх сторін.

Саме тому, враховуючи значне зниження всіх показників діяльності аграрної сфери, необхідно починати діяти вже зараз, знаходячи превентивні заходи та розробляти план дій для підтримки та відновлення аграрного сектору національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням стану аграрного сектору національної економіки, а саме рівнем продовольчої безпеки, експортом сільськогосподарських товарів з України, державним фінансуванням аграрного бізнесу, забезпеченням стійкості аграрного сектору та розвитком інноваційних технологій, займалися такі вчені як Ковтун Т. Ю. [2], Литвишко Л. та Безугла А. [3], Негрей М. В., Тараненко А. А. та Костенко І. С. [4].

Так, Ковтун Т. Ю. у своїй науковій праці [2] висвітлює нагальні проблеми аграріїв під час війни, а саме потребу у генераторах, насінневих матеріалах, приміщеннях для зберігання

сільськогосподарських товарів та потребу у фінансовому забезпеченні діяльності аграрної сфери. Науковець аналізує такі державні програми, як План Відновлення України, а також програми фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників у воєнний час, у яких описуються шляхи підтримки та подальшого розвитку аграрного сектору, а саме: у податковій сфері надається право фізичним особам-підприємцям 1 та 2 групи сплачувати податки за бажанням, скасовується акциз на нафтопродукти, а також податок на землю та екологічний податок на територіях, де йдуть бойові дії; в свою чергу, у фінансовій сфері вже впроваджені такі державні програми, як «Доступні кредити 5-7-9%», програма для підтримки розвитку переробних підприємств, програма для створення садів та теплиць, програма для створення або розвитку садівництва, виноградарства та ягідництва тощо. У вигляді висновку, автор пропонує «забезпечити підтримку всіх без виключення підприємств аграрного сектору на основі добросовісної конкуренції в доступі до джерел фінансування агропромислового виробництва, підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності, задіяння дієвих фінансових інструментів для зростання їх фінансового потенціалу» [2].

В свою чергу, Литвишко Л. та Безугла К. [3] торкнулися проблеми експорту українського зерна в умовах війни, а саме блокади портів на Чорному та Азовському узбережжях, через які експортується значна кількість сільськогосподарського продовольства. Урядом були вжиті такі кроки для покращення ситуації: підписання зернової угоди та Ініціативи щодо безпечного транспортування зерна та продуктів, яка була підписана Україною, Туреччиною та ООН, з однієї сторони, та державою-агресором, Туреччиною та ООН, з іншої сторони.

У науковій праці Негрей М. В., Тараненко А. А. та Костенко І. С. [4] досліджуються проблеми та перспективи аграрного сектору України в умовах війни. Так, автор висвітлює такі основні проблемами аграрного бізнесу, які перешкоджали розвитку даної сфери: «непрозорість земельних відносин, невідповідність міжнародним стандартам якості та безпеки, низький рівень інвестування, неадаптовані законодавчі акти України до вимог ЄС, проблема перерозподілу ринку в ринковій самостійності, підвищена залежність від державного фінансування, низький рівень інноваційної активності та недосконала логістика» [4]. Початок повномасштабної війни

державою-агресором ще більше негативно вплинуло на діяльність аграрного бізнесу, що сприяло збільшенню загальних збитків у розмірі 4,3 мільярдів доларів у перші три місяці війни та дефіцит сільськогосподарських продуктів за кордоном, а саме [4]:

- дефіцит соняшникової олії у Нідерландах та Бельгії, адже 2/3 продукту закуповувалися саме в Україні;

- ріст цін на соняшникову олію близько на 30% у Туреччині, що призвело до масового скуповування;

- також значно постраждав ринок Індії, адже за останні 4 довоєнні місяці 85% олії було завезено саме з України.

Проаналізувавши шляхи підтримки аграрного сектору з боку держави та План Відбудови України у післявоєнний час, автор включив свої пропозиції для розвитку та відновлення аграрного бізнесу, а саме: залучення висококваліфікованого персоналу, зменшення бар'єрів для розвитку аграрних підприємств, підвищення якості безпечності продукції відповідно до вимог міжнародних стандартів, розробка та впровадження комплексу заходів щодо створення нових робочих місць та розвитку соціальної інфраструктури сільських територій, підтримка малого фермерства, технологічний розвиток та діджиталізація аграрного сектору тощо [4].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження науковцями проблем діяльності аграрного сектору національної економіки у довоєнний період та під час повномасштабної війни чітко висвітлює ділянки, які необхідно більш детально дослідити та в підсумку знайти можливі шляхи вирішення наявних та можливих проблем у майбутньому. Так, необхідними ділянками для подальшого дослідження є аналіз додаткових шляхів підтримки аграрного сектору національної економіки у воєнний час як з боку держави, так і з боку іноземних держав, пропозиції аграріям щодо ведення діяльності та аналіз їх очікувань щодо перспектив відновлення передвоєнних показників діяльності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз економічних показників діяльності аграрного бізнесу в умовах повномасштабної війни, очікувань сільськогосподарських підприємств щодо їх діяльності на 2023 рік, детальне дослідження плану роботи профільного міністерства на 2023 рік та внесення своїх пропозицій щодо вирішення проблем галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливе місце аграрного бізнесу у

національній економіці безумовно відображається на всіх сферах життєдіяльності громадянина України, так як саме аграрний сектор економіки України є однією з основних ВВП-формуючих ланок, яка безпосередньо впливає на рівень продовольчої безпеки країни, розмір доходів Державного бюджету України, рівень цін на сільськогосподарські товари тощо.

На початку повномасштабної війни основними проблемами аграрного сектору були повна відсутність безпеки аграріїв при засіванні сільськогосподарських угідь, неможливість відновлення довоєнного рівня експорту товарів з України та фінансові обмеження. Для зниження негативного впливу даних факторів на стан аграрного сектору державою були вжиті дані заходи [5]:

1. Створення державної програми «Державні програми 5-7-9%», що передбачає можливість отримання аграріями кредитів під 0% протягом дії воєнного стану та місяць після його завершення.

2. Надання інвестиційної грантової допомоги мікро- та малим сільськогосподарським виробникам, кооперативам та асоціаціям виробників географічних зазначень з Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та частини Чернівецької областей.

3. Програма дотацій від ЄС для малих фермерів, які утримують до 100 корів або мають в обробітку від 1 до 120 га.

4. Програми безповоротних грантів для аграріїв, що стосуються розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства, а також тепличних господарств, що мають сприяти підтримці суб'єктів підприємництва, агровиробників, створенню робочих місць та забезпеченню продовольчої безпеки.

5. Спеціальна програма з пільгового кредитування для забезпечення проведення комплексу весняно-польових робіт у 2022 році тощо.

На нашу думку, для аналізу впливу вжитих заходів для підтримки аграрного сектору національної економіки слід дослідити ті показники, по яким доступні статистичні дані за 2022 рік, а саме рівень експорту, рентабельність всієї діяльності аграрних підприємств та розмір податкових надходжень на початку повномасштабної війни та в кінці 2022 року, що допоможе визначити, чи дані програми вплинули позитивно на стан аграрного бізнесу.

Взяті дані з сайту Міністерства аграрної політики та продовольства України [6] щодо кількості вивезених агропродуктів з України,

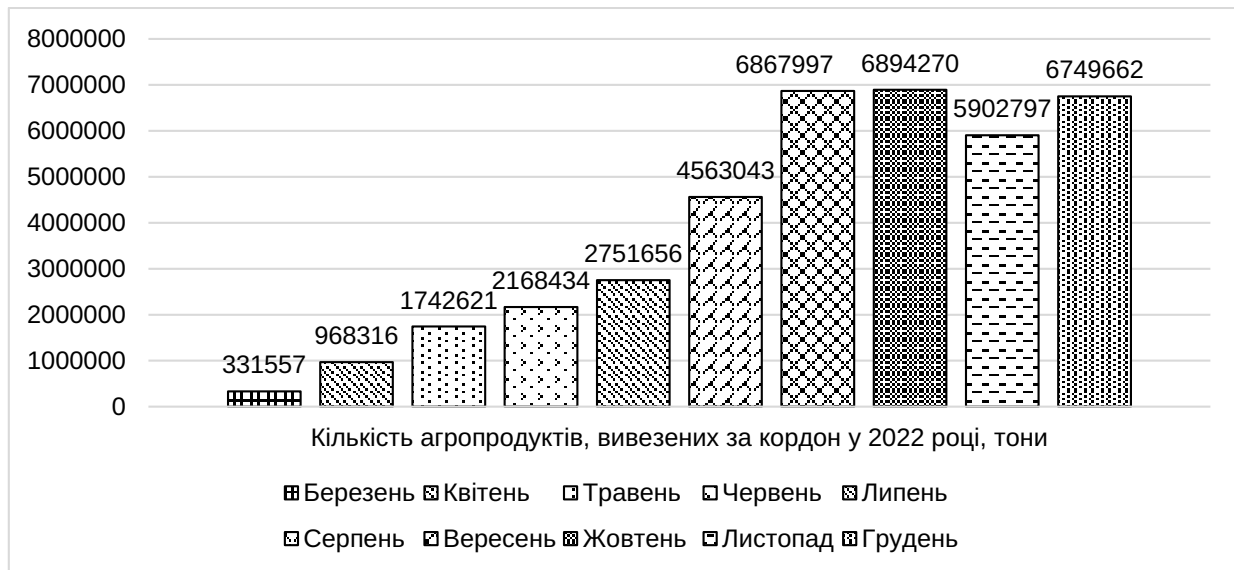

Рис. 1. Розмір експорту аграрних продуктів з України з березня по грудень 2022 року, у тоннах

представлені на рис. 1, свідчать про значне зростання показника у жовтні 2022 року в порівнянні з березнем місяцем. Однак, вже у листопаді та грудні дані показники змінюються у негативну сторону, що може бути пов'язане з ескалацією бойових дій, що призвело до дефіциту електроенергії по всій території України, в тому числі.

Дані з державної системи «Прозорий бюджет» [7] щодо розміру податкових надходжень з березня по грудень 2022 року, які представлені на рис. 2, характеризуються коливаннями впродовж всього періоду, однак з листопада місяця спостерігається значне збільшення податкових надходжень, що перевищують розмір довоєнного періоду за січень та лютий 2022 року.

В свою чергу, рівень рентабельності підприємств аграріїв характеризується позитивною тенденцією у сторону зменшення рівня збитку, про що свідчать дані рис. 2, які взяті з сайту Державної служби статистики [8].

Загалом, аналіз показників рентабельності операційної діяльності аграрних підприємств, розміру доходів Державного бюджету України у вигляді податкових надходжень та розмір експорту свідчить про позитивний вплив державних програм як на діяльність аграрних підприємств, так і на аграрний сектор національної економіки в цілому.

Важливим кроком на даний момент є не тільки забезпечення фінансування аграрного сектору, що в більшій степені залежить від підтримки західних країн, а і розробка влас-

ного плану підтримки та відбудови української економіки в цілому та аграрного сектору, зокрема. Так, на етапі проекту вже розроблений План відновлення України (далі – План) [9], в якому приймала участь і робоча група «Нова аграрна політика», що дослідила основні проблеми аграрного сектору, та визначила цілі, завдання та етапи Плану за напрямом «Нова аграрна політика». Основними стратегічними цілями згідно Плану є: «Економічна трансформація АПК» та «Розвиток аграрної інфраструктури» [9].

Висновки. Згідно проведеного дослідження можна зробити висновок, що діяльність аграрних підприємств показує позитивну тенденцію відновлення передвоєнного стану аграрного сектору, однак слід зауважити, що при прийнятті Плану відновлення аграрного сектору України слід враховувати операційні показники діяльності не тільки діючих підприємств, але і підприємств, які призупинили свою діяльність через повномасштабну війну. В свою чергу, основними очікуваннями сільськогосподарських підприємств щодо перспектив їх розвитку є: зменшення обсягів виробництва продукції с/г підприємствами та зростання цін на сільськогосподарську продукцію.

У даному випадку, на нашу думку, слід додати такі дії до Плану відновлення України, як:

1. Співпраця Міністерства аграрної політики та продовольства України з Міністерством оборони для знешкодження мін на

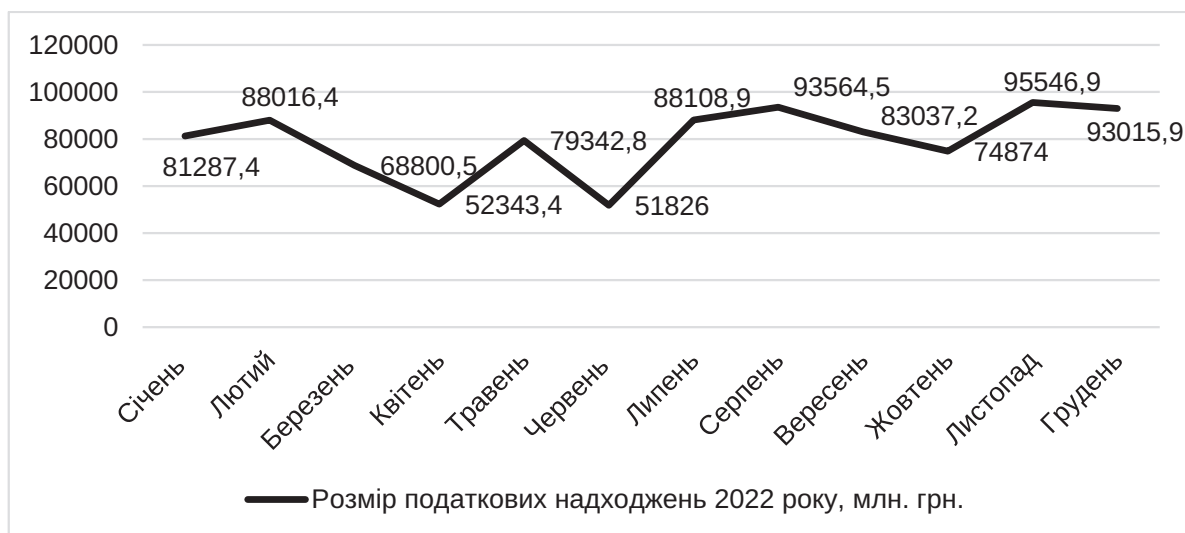

Рис. 2. Розмір податкових надходжень по місяцям за січень – грудень 2022 року, млн грн

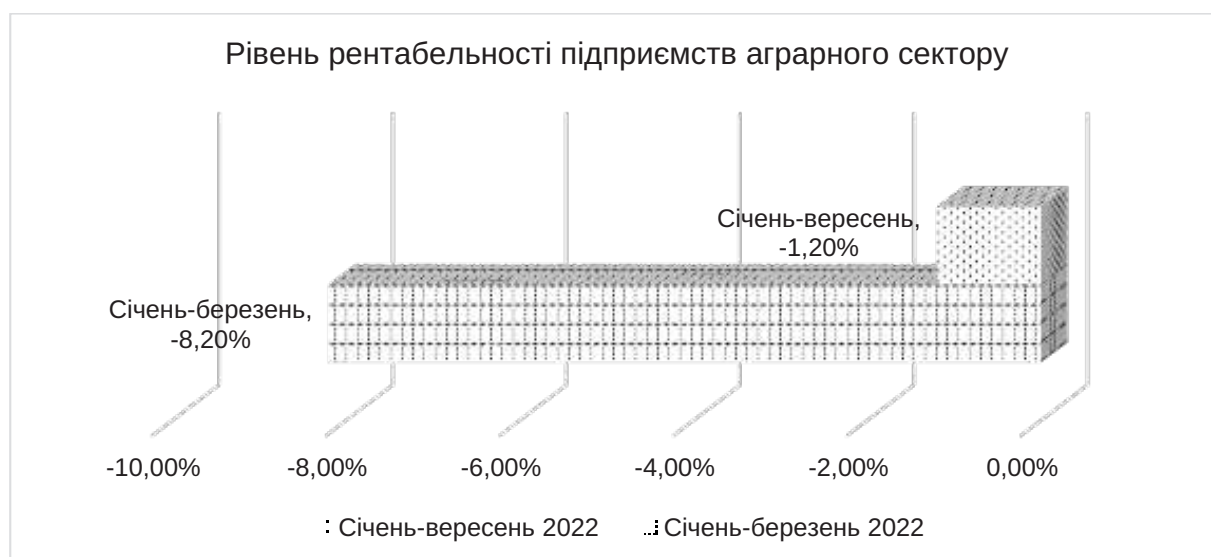

Рис. 3. Рентабельність операційної діяльності великих та середніх підприємств аграрного сектору за січень-вересень 2022 року, у відсотках

землях сільськогосподарського призначення, що на пряму призупиняють процес засівання, і як наслідок спричиняє зменшення обсягів виробництва продукції;

2. Розробка державної програми надання необхідної сільськогосподарського обладнання підприємствам, які були вимушені

призупинити свою діяльність у зв'язку з їх нестачею;

3. Затвердження нормативно-правових актів щодо контролю вивезення сільськогосподарських товарів для унеможливлення корупційних дій, що було основною проблемою у довоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глобальний індекс продовольчої безпеки. URL: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index>.
2. Негрей М., Тараненко А., Костенко І. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>.
3. Ковтун Т. Інструменти забезпечення стійкості аграрного сектору у воєнний час. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2023. № 29(139). С. 68–77. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2023.006>.

4. Латишко Л., Безугла К. Експорт українського зерна в умовах війни. Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 листопада 2022 року). Київ : ДУІТ, ХНУРЕ. 2022. 528 с.

5. Перелік державних програм підтримки аграрних підприємств. URL: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka>.

6. Рівень експорту аграрних продуктів. URL: <https://minagro.gov.ua/en/napryamki/import-and-export>.

7. Сайт державної системи «Прозорий бюджет». URL: <https://e-data.gov.ua>.

8. Рентабельність операційної та всієї діяльності великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності. Архів 2022 рік. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.

9. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Нова аграрна політика» (2022). URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>.

REFERENCES:

1. Global Food Security Index. Available at: <https://impact.economist.com/sustainability/project/food-security-index>.

2. Nehrey, M., Taranenko, A., & Kostenko, I. (2022). Ukrainian agricultural sector in war time: problems and prospects. *Economy and Society*, 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>.

3. Kovtun T. (2023). Tools for ensuring the stability of the agricultural sector in wartime. *Scientific Collection «InterConf+»*, 29(139), 68–77. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.01.2023.006>.

4. Lytvyshko L., Bezuhla K. (2022). The export of Ukrainian grain during the war. Management and administration in the conditions of countering hybrid threats to national security: The Materials of III International scientific practical conference (Kyiv, 22 November 2022). Kyiv: SUIT, NURE, p. 528.

5. The state support program for agricultural sector. Available at: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka>.

6. The level of export of agricultural goods. Available at: <https://minagro.gov.ua/en/napryamki/import-and-export>

7. The site of state system «Transparent Budget». Available at: <https://e-data.gov.ua>.

8. Profitability of operating and all activities of large and medium-sized enterprises by types of economic activity. Archive of 2022. Available at: <https://ukrstat.gov.ua>.

9. The draft Plan for the reconstruction of Ukraine. Materials of the working group "New Agrarian Policy" (2022). Available at: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/new-agrarian-policy.pdf>.